

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΩΣ ΑΠΟ-ΚΡΙΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ Από την απόλυτη Αλήθεια στην αναζήτηση της Αλήθειας

Αγγελική Κωτσή

Αρχιτέκτων-Πολεοδόμος-DEA Κοινωνικών Επιστημών

Επιστημονικός Συνεργάτης στο Μεταπτυχιακό Τμήμα του ΕΜΠ

Περίληψη

Η αρχιτεκτονική διαμορφώνει χωρικότητες, μετατρέποντας το απέραντο κενό του χώρου σε πλαίσιο ζωής, όπου αντικείμενα, άνθρωποι και διεργασίες αποκτούν μέσα σ' αυτό τη σημασία τους. Το αρχιτεκτονικό έργο, ως πεδίο αισθητό, αποκαλύπτει μέσα από το λόγο του έννοιες και νοήματα ως αποδοχή ή αμφισβήτηση των αληθειών της πραγματικότητάς του. Το αισθητικά ωραίο, ως αποκάλυψη της απόλυτης αλήθειας ταυτισμένης με το ηθικό στην αρχαία κοινωνία, θα αποκριθεί στους Νεωτερικούς χρόνους στην αλήθεια μιας πολλαπλότητας εκδοχών. Στην αλήθεια της Μοντέρνας κοινωνίας, βασισμένη στην ηθική της οικονομίας-προόδου-παραγωγικότητας, η αρχιτεκτονική προτείνει ένα ορθολογικό πρότυπο κατοίκησης λειτουργικό και αναγκαίο, για να αποκριθεί στη συνέχεια σε μια οντολογική απαίτηση, με ένα αισθητικο-ηθικό υπόδειγμα κατοίκησης τοπολογικό ή αισθητηριακό συνδεδεμένο με το οικείο.

Η νέα μεταμοντέρνα πραγματικότητα της εικόνας, της παγκοσμιοποίησης, του διαδικτύου και των ψηφιακών αναπαραστατικών μέσων, υπονομεύει το μοντέλο-υπόδειγμα κατοίκησης υπέρ της σύνταξης ενός δικτύου συμβάντων. Ένα ασταθές δυναμικό χωρικό πεδίο-πλαίσιο ετερογενών διασυνδέσεων και πολλαπλών κινήσεων επιχειρεί, μέσα από τη διάσπαση της αρχιτεκτονικής μορφής, τη ροϊκή μορφή πτύχωσης, ή το ψηφιακό της μοντέλο της "animate form", να απο-κριθεί στα ζητήματα της πολυπλοκότητας του υποκειμένου, της σωματικότητάς του, της ρευστότητας των ορίων, της ασάφειας και της πλάνης, στη βάση μιας «ηθικής» συμπερίληψης των ετεροτήτων ή ανάδειξης όλων των δυνατών αληθειών του βίου, μέσα από θέσεις, αντιθέσεις, συνθέσεις.

Λέξεις κλειδιά: Αρχιτεκτονική, αλήθεια, ηθική, μορφή, κατοίκηση, παγκοσμιοποίηση, διαδίκτυο.

Εισαγωγή

«Η τέχνη είναι η μόνη εγγύηση για να μην πεθάνουμε από την αλήθεια» (Nietzsche)

Η αρχιτεκτονική διαμορφώνει χωρικότητες, μετατρέποντας το απέραντο κενό του χώρου σε πλαίσιο ζωής, σε τόπο κατοίκησης εν χρόνω, όπου αντικείμενα, άνθρωποι και διεργασίες αποκτούν μέσα σ' αυτό τη σημασία τους. Το ανθρώπινο υποκείμενο ζει και δρα μέσα σε μια διπλή χωρικότητα, αυτή της εξωτερικής πραγματικότητας της συλλογικής ζωής και της εσωτερικής ασυνείδητης, όπου διαπλέκονται αναπόφευκτα το Έτερον και το Ίδιον, το συγκεκριμένο και το ασαφές, το σταθερό και το ρευστό, το εκπεφρασμένο και το άρρητο. Μέσα στο διαμορφωμένο χωρικό πλαίσιο το άτομο ως μέρος του όλου, υποκείμενο και συγχρόνως υποκείμενο συναντά τον Άλλο. Το υποκειμενικό διαπλέκεται με το αντι-κειμενικό και η ελευθερία του ατόμου βρίσκεται υπό συνεχή διαπραγμάτευση και διεκδίκηση. Μέσα από τις μορφές συνεργασίας και συνένωσης που θα αναπτυχθούν, θα συγκροτηθεί η επιφάνεια του προσώπου και θα διαμορφωθούν οι σχέσεις και συμπεριφορές του προς την εξωτερικότητα. Το ζήτημα της ηθικής αναδύεται αυτόματα ως βάση ανάπτυξης του προσώπου, ως σεβασμός της εξωτερικότητας, ως αυτοπεριορισμός της άσκησης της ελευθερίας, κατά τον Fichte, ως μορφή ελευθερίας μέσα από τον αυτοπροσδιορισμό των σχέσεών του, διαφορετικών από την άρχουσα

μορφή εξατομικευμένων αλληλοαποκλεισμών κατά τον Hegel (Ψυχοπαίδης, 2014:93-96), ως "αμφισβήτηση της αυθορμησίας του Ίδιου από την παρουσία του Άλλου" (Levinas, 1989:39), ως τρόπος αντιμετώπισης και μεταχείρισής του άλλου. Ζητήματα που συνδέονται άμεσα με την έννοια της εξουσίας, της κυριαρχίας, της δικαιοσύνης και τους σκοπούς των ανθρωπίνων πράξεων. Σχέσεις και έννοιες που η σημασία, η αξία και η βαρύτητά τους διαφοροποιούνται μέσα στο χρόνο και τον καιρό των κοινωνιών, αναζητώντας την αλήθεια τους.

Στην πολλαπλότητα των σχέσεων της πραγματικότητάς του το αρχιτεκτονικό έργο θα επιχειρήσει να απο-κριθεί, ως πεδίο αισθητό, μέσα από το λόγο του. Ως αφηγητής και συγχρόνως διαχειριστής κοινωνικο-πολιτισμικών αρχών και αξιών θα προσπαθήσει να δώσει πρόσβαση στο ορατό μέσα από την προσήκουσα παράσταση ενός κόσμου, η αναπαράσταση του οποίου όμως συνεχώς διαφεύγει. Μέσα από την εικόνα του, καθορισμένη από τις μορφές και τη σχέση τους ως σύστημα ορίων και διακρίσεων, τη δομή του, την υλικότητά του, τη σχέση του με το περιβάλλον, αποκαλύπτει ιδέες, έννοιες και νοήματα διατυπωμένα ως αποδοχή ή αμφισβήτηση των αποδεκτών αληθειών της πραγματικότητάς του. Το αισθητικό μοντέλο το οποίο αναδύεται, καταθέτει τη δική του ιστορία-πρόταση ως ταύτιση, συμφωνία, διαφωνία ή ρήξη με το κοινωνικο-πολιτισμικό και ιδεολογικό καθεστώς, μέσα από την εκάστοτε "ηθική" βάση των προτεινομένων απ' αυτό αληθειών, που στην ουσία δεν είναι άλλο από τις αναζητήσιμες σχέσεων και μορφών ζωής, ή άλλως, αναζητήσιμες τρόπων ύπαρξης στον Κόσμο.

1. Προς την αναζήτηση της αλήθειας

Το αισθητικά ωραίο της αρχαίας κοινωνίας αναδύεται ως εικόνα της ταύτισής της με την ενότητα του θεϊκού, φυσικού και μεταφυσικού κόσμου, και οι αρχιτεκτονικές δομές της θα διαμορφώσουν μια χωρικότητα σύμφωνα με την αρμόζουσα τάξη θεμελιωμένη στο Απόλυτο. Το απέραντο κενό του χώρου, μέσα από τον ενοποιητικό χαρακτήρα του μύθου, μετατρέπεται σ' ένα ενοποιητικό περιβάλλον σταθερό, ανθεκτικό στο χρόνο, καθησυχαστικό, ως διατύπωση της βεβαιότητας περί της ολότητας, αυτού του κόσμου. Μέσα από την αισθητική εκφορά των αρχιτεκτονικών έργων, θα διατυπωθεί η ενότητα υποκειμένου-αντικειμένου, φύσης και πνεύματος ως αποκάλυψη της απόλυτης αλήθειας των αξιών του θείου συνδεδεμένης άρρηκτα με την αρμονία, το σεβασμό και το καλό, ταυτισμένων με το ωραίο και ηθικό.

Η διάρρηξη της ενότητας του ανθρώπου με τη φύση που επακολουθεί και η αναζήτηση της θεϊκής του έκφρασης για την υπαρξιακή του ολοκλήρωση, ως κατάκτηση της τελείωσης και απαρτίας του, κινείται μέσα σ' ένα χώρο κοσμικό, ενιαίο και άπειρο όπως ο καινούριος θεός του. *Οι αρχαίοι ναοί συγκεντρώνουν το θείο μέσα στον άνθρωπο, οι εκκλησίες του Μεσαίωνα αναζητούν το θείο στα ύψη* αναφέρει ο Γκαίτε. Το υποκείμενο της Αναγέννησης μέσα στον καινούριο χώρο που διαμορφώνεται, στον διευρυμένο που του προσφέρει η τεχνική και η τεχνολογία, στον χώρο της γνώσης και της επιστήμης, στον ελεγχόμενο και μετρήσιμο του ρολογιού και της οργάνωσης της εργασίας, στο χώρο του οράματος του Νέου Κόσμου και της αστικής τάξης που αρχίζει να αναδύεται, θα εστιάσει την υπαρξιακή του αναζήτηση στην εξερεύνηση και στον έλεγχο του περιβάλλοντός του.

Η διαρρηγμένη σχέση υποκειμένου-αντικειμένου αναζητά την ενότητά της στην ενοποίηση του περιβάλλοντος μέσω των γεωμετρικών χαράξεων βασισμένων στον οπτικό λόγο, όπου το υποκείμενο γίνεται όριο, σημείο αναφοράς και μέτρο μέτρησης και απεικόνισης του

1. Εκκλησία του San Carlo alle Quattro Fontane, από τον Francesco Borromini, Ρώμη, 1667

χώρου. Η αισθητική μορφή, αναβίωση της κλασικής στερημένης πλέον του Λόγου της, θα αναλάβει να υποστηρίξει την αντικειμενική αλήθεια της πλασματικής αυτής πραγματικότητας, με την ενοποίηση του απόλυτου και υλικού κόσμου μέσα από τον ορθολογισμό της μαθηματικής αρμονίας.

Η αμφισβήτηση της καθολικής αλήθειας, προϋπόθεση για την κατάκτηση της γνώσης κατά τους νεωτερικούς χρόνους, οι αμφιβολίες και αβεβαιότητες που ανακύπτουν για το Απόλυτο, θα κλονίσουν το υπαρξιακό πλαίσιο του ανθρώπου και θα σηματοδοτήσουν από τον 17ο αιώνα τη στροφή προς την υποκειμενική θεώρησή του. Έννοιες και συσχετισμοί μαθηματικοί, νόμοι της φυσικής, ιατρική και ανατομία ρηγματώνουν την ολότητα του κόσμου του, που ανοίγεται σ' ένα χωρο-χρόνο απείρως ανοικτό, συνεχή, δυναμικό, καμπύλο. Το υποκείμενο-σώμα ανατέμνεται αναζητώντας την ουσία της ύπαρξης και της ψυχής του μέσα από τα μυστικά της υλικότητάς του, και η σχέση του με την εξωτερικότητα, κάτω από μια εμπειρική οπτική, συνδέεται με τις εσωτερικές αντιδράσεις, εντυπώσεις και διεργασίες του εαυτού του. Ο χώρος του τώρα "ακολουθώντας την κλίση της ψυχής και την κύρτωση της ύλης" από γραμμικός και στατικός γίνεται δυναμικός, αποκτά κίνηση, πτυχώνεται, αναδιπλώνεται στις εσώκλειστες μορφές του Μπαρόκ, παίζει με το φως και τη σκιά πάνω στους βαρείς χρωματιστούς διακόσμους ενός "καθαρού ένδον", γίνεται ύλη-ψυχή και συγχρόνως ύλη-χρόνος, ακυρώνοντας διαφορές, ασυνδυνατότητες, ασυμφωνίες και αποκλίσεις προς διασφάλιση της ταυτότητας του συστήματος και της ενότητας του χώρου και του υποκειμένου. (Deleuze, 2006) (εικόνα 1)

2. *Coilliot House*, από τον Hector Guimard, Lille, 1900

Η σχέση του ατόμου με την εξωτερικότητα και τα όρια της ελευθερίας του, μέσα από μια ηθική της αμφισβήτησης κατά τον 18ο αιώνα, τίθενται σε νέες βάσεις ευνοώντας την αυτογνωσία, τον προβληματισμό των σχέσεων του ατόμου ως κοινωνικού όντος, την άνοδο της αστικής τάξης και τις κοινωνικές διεκδικήσεις. Το αξιακό τρίπτυχο «ελευθερία, ισότητα, αδελφότητα» της Γαλλικής επανάστασης, που επιβάλλεται ως αναπαλλοτρίωτη πολιτειακή μορφή της δημοκρατίας και η νέα τάξη πραγμάτων που διαμορφώνεται, θέτουν εκ νέου το ζήτημα της σχέσης υποκειμένου-αντικειμένου, η οποία διαρκώς επαναπροσδιορίζεται ανάλογα με τη μετάθεση της βαρύτητας του κάθε σκέλους του διπόλου. Την ενότητά τους που ταυτίζεται, κατά τον Fichte, με την πεπερασμένη λογική αλήθεια του υποκειμένου καταργώντας τον απόλυτο χαρακτήρα του όλου, προσδίδοντας έτσι ηθικό χαρακτήρα στη δράση του εγώ, διαδέχεται η ενότητα, κατά τους Schelling και Hegel, η βασισμένη στην αλληλεπίδραση μεταξύ τους και στην υπέρβαση των αντινομιών τους σε ένα απόλυτο όλο (Ψυχοπαίδης, 2014:79-84). Ενός απόλυτου που, κατά τον Hegel, θα είναι η "ταυτότητα της ταυτότητας και της μη ταυτότητας. Αντίθεση και ενότητα υπάρχουν ταυτόχρονα σε αυτό". Ιδέα που αντιτάσσεται στον φορμαλισμό, ως εκφραστή της μη-ταυτότητας¹, της απουσίας λόγου του ετέρου, θέτοντας ζήτημα ενότητας υποκειμένου-αντικειμένου, και αναδεικνύοντας τον φορμαλισμό "ως στάση του μη-ηθικού". Μέσα από το στοιχείο της ενότητας, στη βάση πλέον της ιδέας της *κοινωνίας* τίθεται τώρα η οργάνωση του Κράτους ως διακυβέρνηση, και ο προβληματισμός περί της αρχιτεκτονικής, του τρόπου δόμησης των κτιρίων,

¹ Το "Κενό εγώ" μιας ταυτότητας για τον Καντ, που αντιστρατεύεται την πολλαπλότητα και το "αληθές εγώ" της συνθετικής ενότητας της συνείδησης εμποδίζοντας την ενότητά τους (Ψυχοπαίδης, 2014: 94). Για τον Hegel, η ταυτότητα αντιπαράκειται στη μη ταυτότητα, το εν στα πολλά, το ιδεατό στο πραγματικό, και εγείρεται η αξίωση ενότητας όλων αυτών των στιγμών. Οι μεταβάσεις που ιδρύονται μεταξύ των αντιθέτων ματαιώνονται από την αφαίρεση που προσιδιάζει στη φορμαλιστική προσέγγιση (Ψυχοπαίδης, 2014: 97).

της πολεοδομίας, των συνθηκών ανέσεων και υγιεινής απασχολεί κυρίως την πολιτική εξουσία, παρά τους αρχιτέκτονες (Foucault, 1987:51-60).

Η νέα τάξη πραγμάτων της βιομηχανικής επανάστασης του 19^{ου} αιώνα, η μεγάλη εξέλιξη της τεχνικής, η κυριαρχία των μηχανών, της ταχύτητας, των παραγωγικών διαδικασιών και των κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων, μεταθέτουν την ηθική βάση των προτύπων και πλαισίων ζωής του "είναι", προβάλλοντας την αλήθεια των εσωτερικών αναγκών και επιθυμιών του υποκειμένου, της ζωής και του θανάτου. Το άτομο μέσα από την πολιτιστική έκρηξη του ρομαντισμού θα εκφράσει την επιδίωξη αποκόμισης έντονων συναισθημάτων και συγκίνησης. Ένας χώρος περισσότερο τοπολογικός παρά γεωμετρικός διαμορφώνεται τώρα, ενώ μεγάλες κατασκευές θα σηματοδοτήσουν την αίσθηση της κυριαρχίας του στον άπειρο φυσικό χώρο με τη βοήθεια και τις δυνατότητες της τεχνικής. (εικόνα 2)

3. *Maison La Roche-Jeanneret*, από τον *Le Corbusier*, Paris 1923-1925

Αυτός ο χώρος, στη Μοντέρνα κοινωνία της βιομηχανικής παραγωγής και της τεχνολογίας, κυρίως μετά τους πολέμους, σε δύσκολες κοινωνικές συνθήκες και σε συνθήκες σχετικότητας και απροσδιοριστίας, θα κληθεί να από-κριθεί στη νέα αλήθεια της εποχής: αυτή της λειτουργικότητας-ενότητας-τάξης-λιτότητας, βασισμένης στην ηθική της οικονομίας-προόδου-παραγωγικότητας-χρησιμότητας. Ένα ορθολογικό πρότυπο κατοίκησης ευέλικτο και λειτουργικό διαμορφώνεται τώρα, διατυπωμένο μέσα από την αλήθεια της κατασκευής βασισμένης στην ηθική του ουσιώδους και του ελάχιστα αναγκαίου. Ένας χώρος ευμετάβλητος ενοποιημένος, διαχωρισμένος σε ζώνες προτείνεται, παραβλέποντας την ιδιαιτερότητα, πολυπλοκότητα και πολυμορφία του υποκειμένου, που αντιμετωπίζεται ως ποσότητα και μέγεθος εργονομικό και που αναζητά την ταυτότητά του μέσα από τη ρήξη του με το παρελθόν. (εικόνα 3)

4. *Kiasma Museum of Contemporary Art*, από τον *Steven Holl*, Helsinki, 1993-98
Η έννοια Χίασμα περιλαμβάνει τη διαπλοκή της μάζας του κτιρίου με τη γεωμετρία της πόλης, του τοπίου που αντανακλάται στο σχήμα του κτιρίου, και του νερού που διεισδύει στο κτίριο.

Η οντολογική προσέγγιση της Φαινομενολογίας, από την πλευρά της, θα απο-κριθεί στις νέες συνθήκες αναζητώντας την αλήθεια της σχέσης έξω κόσμου-φύσης-συνείδησης μέσα από την αλήθεια του "είναι", προτείνοντας ένα αισθητικο-ηθικό υπόδειγμα κατοίκησης συνδεδεμένο με το οικείον: ο μιν Heidegger μέσα από μια τοπολογική οπτική, μέσα από το ρίζωμα του "είναι" με τη γη και τον τρόπο του υπάρχουν μέσα στα μεγάλα τοπία του έξω κόσμου και της φύσης (Heidegger, 2008), ο δε Merleau Ponty, στη συνέχεια, μέσα από τις εντυπώσεις των αισθητηριακών εμπειριών του σώματος, το οποίο ανοίγεται και ανήκει σε ένα κόσμο ανομοιογενή και

διάστικτο από νοήματα, μέσα από μια διασταύρωση και αντιστρεψιμότητα σώματος και κόσμου, το «χίασμα» (Merleau Ponty, 1964 και Μπανάκου-Καραγκούνη, 2002:225). Υλικά, υφές, χρώματα, φως και σκιά θα επιστρατευθούν από ορισμένους αρχιτέκτονες ως εργαλεία σχεδιασμού του χώρου για πρόκληση εντυπώσεων μέσω της απτικής, αλλά κυρίως της οπτικής πρόσληψης του περιβάλλοντος μέσα από την εικόνα του. (εικόνα 4)

Στη νέα μεταμοντέρνα πραγματικότητα της ανάπτυξης της τεχνολογίας και της παγκόσμιας οικονομίας, της εισβολής της εικόνας και του διαδικτύου, η αμφισβήτηση του μοντερνισμού, που δεν μπόρεσε να συγκινήσει και να γίνει αποδεκτός από το ευρύ κοινό, θα εστιαστεί από τη δεκαετία του '60 στην κριτική αποδόμησή του αναζητώντας την αλήθεια του υποκειμένου και της σχέσης του με το παρελθόν και την εξωτερικότητά του, ασκώντας κοινωνική κριτική με "όχημα" την ετερότητα. Στο καινούριο περιβάλλον που επιβάλλεται τώρα, ως ένα περιβάλλον τεχνο-φυσικό και τεχνο-πνευματικό, ως περιβάλλον της ταχύτητας, του άυλου, της συμπίεσης του πραγματικού με το εικονικό, συνιστώντας ένα πολύπλοκο πλέγμα συμβάντων που διαρκώς μεταβάλλεται, το πρότυπο-υπόδειγμα κατοίκησης υπονομεύεται υπέρ της σύνταξης ενός δικτύου συμβάντων. Η

6. Χωρίς τίτλο, Rachel Whiteread
Γλυπτό από γύψο, fibreglass και ξύλο. Συλλογή Tate, 2001

ηθική βάση της πραγματικότητας μετατίθεται τώρα διαρκώς, υπονομεύοντας κάθε φορά την αλήθεια της. Η άλλη άποψη, η ανάποδη πλευρά, το τραύμα, η απόρριψη, η απώλεια αναζητούν την έκφρασή τους. (εικόνα 5) Η ανατροπή της αναγνωρίσιμης πραγματικότητας, η πολλαπλότητα των νοηματικών αντιλήψεων, η αμφισβήτηση των αποδεκτών σχέσεων, συμβάσεων, αξιών, σημασιών και η αναζήτηση της αλήθειας τους, μεταφράζονται σε αναζήτηση νέων κωδίκων σύνταξης της αναπαράστασής τους. (εικόνα 6)

Η δυσπιστία απέναντι στα όρια και στους όρους της αναπαράστασης θα βρει τη χωρική της έκφραση στο αποσπασματικό και στην άρνηση της συνέχειας του λόγου, όχι για να «παράσχει πραγματικότητα, αλλά για να επινοήσει υπαινιγμούς σε κάτι νοητό που δεν μπορεί ν' απεικονιστεί» (Lyotard, 1988 Μάιος-Ιούλιος:9-19). Η ασυμμετρία, η αταξία, το κενό, το ρήγμα, το θραύσμα, η διάσπαση σε διακριτές ενότητες στοιχείων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, που συνδιαλέγονται όμως μεταξύ τους για την παραγωγή της τελικής μορφής μιας ασαφούς και ανομοιογενούς ολότητας, θα γίνουν τα νέα εργαλεία διαχείρισης του σχεδιασμού. Οι χωρικές μορφές που αναδύονται επιχειρούν να απαντήσουν στα ζητήματα της πολλαπλότητας της ζωής, της πολυπλοκότητας του υποκειμένου, της ιδιαιτερότητας, της σωματικότητας, της αμφιβολίας, και της πλάνης του, σε μια προσπάθεια επανερμηνείας του όντος, των σχέσεών του, της διερεύνησης των ορίων του, και της ενσωμάτωσης του χρόνου του. (Κωτσή, 2015:219-221) (εικόνα 7)

5. House, Rachel Whiteread,
Γλυπτό από μπετόν. Προσωρινή κατασκευή στο A. Λονδίνο, 1993.
Αποτύπωμα της εσωτερικής επιφάνειας σπιτιού, με έκχυση μπετόν, που κατεδαφίστηκε για τον εξωραϊσμό της περιοχής.

7. Jewish Museum, Daniel Libeskind, Berlin, 1999
Μια δομή ασυνεχών σεναρίων και απρόβλεπτων γεγονότων

Οι έννοιες του πολλαπλού, του αποσπασματικού, της μεταβολής και του μετασχηματισμού, σχετικά πολύ κοντά με τις θεωρίες των δικτύων, θα αναζητήσουν την έκφρασή τους μέσα από το σχεδιασμό πολύπλοκων αναπαραστατικών σεναρίων, τη δύσκολη υλοποίηση του οποίου ανέλαβαν οι πολλαπλές δικτυωμένες διασυνδέσεις της ψηφιακής τεχνολογίας στη βάση συγκεκριμένων πληροφοριών. Η τεχνική και η τεχνολογία συνέδραμαν την εικαστική έκφραση και τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, ως εργαλεία αναπαραστατικά ακόμη και γενετικά της παραγωγής της μορφής, δημιούργησαν όμως συγχρόνως τόσο ένα νέο χώρο της πληροφορίας και της κοινωνικοποίησης, τον κυβερνοχώρο, όσο και ένα νέο χωρικό περιβάλλον, πραγματικό και νοητικό, συνδέσεων και διασυνδέσεων. Μέσα από το χώρο του διαδικτύου, το χώρο της μεγάλης ταχύτητας, της εκμηδένισης του χρόνου, "της υπερβραχείας διάστασης με την απόκρυψη του μέλλοντος, της επανάστασης της πραγματικής πληροφόρησης και της εικονικής αποπληροφόρησης"¹, το άτομο, ως ασώματο σώμα, συνδέεται πλέον με συστήματα και γίνεται αναπόσπαστο μέρος ενός πολύπλοκου μεταβαλλόμενου πλέγματος συμβάντων συμμετέχοντας στην άυλη πραγματικότητα των πολλαπλών εκδοχών της. Η ψηφιακή αληθοφάνεια του μακρινού ανταγωνίζεται το αναλογικό του κοντινού και το παγκόσμιο εκτοπίζει το τοπικό. Η δράση τού ατόμου υποκαθίσταται από την παρατήρηση, το βιωματικό από το εικονικό και τα όρια περιβάλλοντος και σώματος διαχέονται και συγχέονται με τα άυλα τοπία των πολλαπλών κόσμων, ανατρέποντας διαρκώς τις ηθικές βάσεις του και δοκιμάζοντας τη λογική της κρίσης και της αλήθειας του. Η αμφισβήτηση, η επανεξέταση, ο επαναπροσδιορισμός σχέσεων, σημασιών, αξιών θα

8. *Fondation Cartier για τη σύγχρονη τέχνη, Jean Nouvel, Παρίσι, 1984*

9. *BLUE Residential Tower, Bernard Tschumi, N.Y., 2004-2007, Σχεδιασμός επηρεασμένος από τα pixels της οθόνης*

μεταφραστούν, μετά το '90, σε χωρικές προτάσεις αναπαράστασης της ασάφειας, της πλάνης, του άυλου, του ρευστού των ορίων, της ψευδαίσθησης, επιδιώκοντας τη δημιουργία χώρου "ως νοητική προέκταση αυτού που βλέπουμε, ενός χώρου της γοητείας, της ψευδαίσθησης, της απούλοποίησης, της εξαφάνισης, ως μια μορφή μεταμόρφωσης: μια εμφάνιση-εξαφάνιση, μια αλύσωση των μορφών των μεν στις δε, της εξαπάτησης του ματιού με ανάμειξη της πραγματικής και δυνητικής εικόνας στο ίδιο πλάνο" (Baudrillard, Nouvel

2005:17-64). (Εικόνα 8)

Πρόκειται για αναζητήσεις χωρικής έκφρασης της συνδιαλλαγής του ατόμου με τη νέα πραγματικότητα της ψηφιακής κουλτούρας, της εικονικής πραγματικότητας και του διαδικτύου, ως λειτουργία, οργάνωση και δομή, στη βάση της νέας ηθικής και αισθητικής εποχής που διανοίχθηκε. Μέσα από το αναπαραστατικό πολυεπίπεδο τοπίο της τεχνολογίας των layers, τη συγκρότηση της

10. *Mobile Art Pavilion, Zaha Hadid, Paris, 2011. Βρίσκεται τοποθετημένο μπροστά από το Institut du Monde Arabe*

¹ Virilio, 2000:91-104)

ηλεκτρονικής εικόνας της οθόνης από πλήθος pixels, την πολυεπίπεδη ανάπτυξη της συνδεσιμότητας και ροϊκότητας των δικτύων, πραγματικών και ψηφιακών, διαμορφώνεται το νέο ιδεολογικό, συμβολικό, φαντασιακό και χωρικό περιβάλλον, εικόνα της αναδυόμενης πραγματικότητας. (Εικόνες 9, 10) Είναι το περιβάλλον μιας πολλαπλότητας συζεύξεων γεγονότων και συμβάντων, η οποία βρίσκεται πολύ κοντά στην οργανική άποψη της σύνδεσης και ετερογένειας, της πολλαπλότητας, διακοπής και χαρτογράφησης του "Ριζώματος", όπως αυτή περιγράφεται από τους Deleuze - Guattari (1980:9-37): ένα πορώδες πλέγμα διακλαδώσεων, συντεθειμένο από γραμμές, εν είδη κλαδιών, που αναπτύσσεται οριζόντια, με ατέρμονες συναρμογές αυτόνομων ετερογενών στοιχείων (ή συστημάτων), αποσπάσματα πολλαπλότητας, που κάθε μέρος επηρεάζει τα άλλα και το οποίο αναπτύσσεται σε πολλά επίπεδα, χωρίς σταθερό στήριγμα στο έδαφος. Η μοναδικότητα έχει εξαφανιστεί σε μια πολλαπλότητα που δε διαθέτει ούτε μονάδες, ούτε ρίζες, ούτε θεμέλια. Μόνο διαστάσεις, μεγέθη, καθορισμούς. Επομένως δεν ανήκει σε τόπο, είναι ένα πλέγμα αυτόνομο, με κινητικότητα, ευμετάβλητο, ρευστό. Τα διάφορα στοιχεία του αλληλοδιεισδύουν, οργανώνονται σε χαρτογραφία υβριδική, πολλαπλή και δυναμική.

Είναι μια παράσταση οργανική που παραπέμπει στο τοπίο της σημερινής παγκόσμιας οικονομίας και της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας, μιας κοινωνίας των ροών και της αυταπάτης της ολότητας. Είναι η κοινωνία των ροών, πραγματικών και συμβολικών, της λειτουργίας των ψηφιακών δικτύων, της πληροφορίας και του καθημερινού επικοινωνιακού λόγου της οικονομίας, που διατυπώνει την "απόλυτη αλήθεια" της Αγοράς. Είναι η κοινωνία των ροών των νεο-νομάδων, των μετακινήσεων πληθυσμών και ατόμων -γεωγραφικά και διαδικτυακά, της παγκόσμιας πολυ-εθνοτικής και απεδαφοποιημένης κοινωνίας, οι οποίες τείνουν να καταλύσουν, να μετακινήσουν και να αναμορφώσουν

11. Διεθνές Κέντρο Πολιτισμού και Τεχνών, Changsha Meixihu, Zaha Hadid, Κίνα. Καμπύλες και συνεχείς ροές οργανώνουν τρεις δομές συγκροτημάτων, που ενοποιούνται με τα τοπία των πεζών

12. Τερματικός σταθμός του Διεθνούς Λιμανιού της Yokohama, FOA, 2002.

Συνεχής ροή και πολλαπλές μεταβολές επιτρέπουν τη μετατροπή του κτιρίου σε έδαφος και του εδάφους σε κτίριο.

να τα σύνορα. Είναι η κοινωνία της ολότητας ως νομιμοποίηση της καθολικότητας, βασισμένη στην ηθική της εξάπλωσης της ηγεμονίας του οικονομικού προτύπου παραγωγής. Το καθολικό και η ολότητα επανέρχονται τώρα ως μεγάλη αφήγηση, ψευδεπίγραφη όμως αυτής του Hegel της συνένωσης των ετεροτήτων που δίνει δίκιο στις διαφορετικές κινήσεις και τους διαχωρισμούς, ή του Spinoza της σύμπτωσης της τάξης των ιδεών και των πραγμάτων σε ένα ενιαίο όλο. Το "καθολικό" και η "ολότητα" του σήμερα προβάλλονται ως οι αναπαλλοτριώτες αξίες ενός δημοκρατικού διασυνδεδεμένου συστήματος, το οποίο όμως λειτουργεί αυστηρά ιεραρχικά περιθωριοποιώντας ή αποβάλλοντας όποιον το απορρίπτει, υπονομεύοντας έτσι το ιδεολόγημα του δημοκρατικού δικτυακού μοντέλου, όπως επισημαίνει ο Castells (Δημητρακάκη, 2013:67-68). Μέσα σε αυτή την πραγματικότητα η αντίληψη του ατόμου, η λειτουργία του σώματός του, οι σχέσεις του, τα όρια και η σωματική του εικόνα τίθενται υπό συνεχή διαπραγματεύση. Η αλήθεια του

υποκειμένου και η αναζήτηση τώρα της διαμόρφωσης ενός καθολικού νοήματος υπονομεύουν το αποσπασματικό της αποδόμησης υπέρ της ενότητας ενός παγκόσμιου χώρου, πραγματικού και φαντασιακού, σε ένα ενιαίο ροϊκό χώρο, που φιλοδοξεί να αναδείξει όλες τις δυνατές αλήθειες του βίου μέσα από θέσεις, αντιθέσεις, συνθέσεις, στη βάση μιας ηθικής συμπερίληψης των ετεροτήτων.

Οι μεταμορφώσεις των προθέσεων αυτών σε οργάνωση και μορφές χώρου θα αποτυπωθούν σε ένα ροϊκό χώρο με πολύπλοκους σχεδιασμούς απόδοσης της κίνησης και του χρόνου, ανοικτούς σε συμβάντα και τη μεταβολή, φιλοδοξώντας να διασφαλίσουν την ενότητα περιβάλλοντος, χώρου και υποκειμένου. (εικόνα 11) Οι υπολογιστικές δυνατότητες των προγραμμάτων θα υλοποιήσουν το σχεδιασμό και την κατασκευή των πολύπλοκων σχεδιαστικών προτάσεων. Μέσα από μορφές βασισμένες στις τεχνικές του κινηματογράφου, θα περάσουν οι προτάσεις αυτές στην animation της φόρμας, σε κτίρια που ενσωματώνουν όλο και περισσότερες ιδιότητες του ανθρώπου και στην αρχιτεκτονική του "περιτυλίγματος" (envelope): μια αρχιτεκτονική-τοπίο όπου κτίριο, έδαφος, περιβάλλον εναλλάσσονται και μετατρέπονται αντίστοιχα κατά την κίνηση και τις μεταβάσεις του ατόμου. (εικόνα 12) Μέσα από σκηνικά ζωής πραγματικά, εικονικά, σήμερα και επαυξημένα επιχειρεί η αρχιτεκτονική να απαντήσει, με νέους όρους, στα ζητήματα της μεταβλητότητας και ρευστότητας του κόσμου, της πολυπλοκότητας της ζωής και του υποκειμένου, της σωματικότητάς του, της ρευστότητας των ορίων, της ασάφειας, της μεταβολής και της πλάνης. Με τα έργα της, η αρχιτεκτονική, μέσα από τη δική της "υποκειμενική" οπτική, δίνει μορφή σε μια καινούρια πραγματικότητα επιχειρώντας κάθε φορά, στη βάση μιας «ηθικής» συμπερίληψης των ετεροτήτων, την ανάδειξη της αλήθειας του βίου του ανθρώπου. Δύσκολο και φιλόδοξο στοίχημα που ενέχει την αίσθηση της ανεπάρκειας και τον κίνδυνο της πλάνης καθόσον:

Όλες οι σχέσεις των πραγμάτων είναι αληθινές. Η πλάνη είναι στον άνθρωπο μόνο. Σ' αυτόν τίποτε δεν είναι αληθινό εκτός από το ότι πλανάται κι ότι αδυνατεί να βρει τη σχέση του με τον εαυτό του, με τους άλλους, με τα πράγματα. (Γκαίτε)

2. Εν κατακλείδι

Η αρχιτεκτονική μεταμορφώνει το απέραντο κενό του χώρου, μέσα στο χρόνο και σε σχέση με τον χρόνο, σε πλαίσια ζωής δομημένα με ύλη και νοήματα όπου άνθρωποι και κοινωνίες μπορούν να υπάρχουν, όπου οι σχέσεις και τα έργα τους αποκτούν νόημα. Μέσα από το λόγο της, η αρχιτεκτονική, αποκαλύπτει την αναζήτηση της αλήθειας της προσωπικής και κοινωνικο-πολιτιστικής της πραγματικότητας βασισμένη σε μια ηθική σκοπών και παραδοχών, η οποία εκδιπλώνεται μέσα από την εμφάνιση των μορφών και των σχέσεών τους. Το αποτέλεσμα της διαχείρισης του κενού, της μεταμόρφωσης σε μορφές, προτύπων, σχέσεων, αξιών και νοημάτων, είναι μια πραγματικότητα, μια αλήθεια που διαρκώς αμφισβητείται, επανεξετάζεται, αναθεωρείται, επαναπροσδιορίζεται, αλλά που συνεχώς διαφεύγει γιατί, παραπέμποντας στο σκεπτικό του Nietzsche:

Αυτή η αλήθεια, δε βρίσκεται εκτός του ανθρώπου, βρίσκεται στο βάθος του εγώ, στην καρδιά του κόσμου, στο ενδιάμεσο του ανθρώπου και της γης, στον ανύπαρκτο τόπο που ανήκουν, τη στιγμή της συνάντησής τους, τη στιγμή όπου η "αλήθεια" της αιώνιας Επιστροφής διαβλέπεται και ήδη χάνεται σε μορφές. Η τέχνη/αρχιτεκτονική αποκαλύπτοντας την αλήθεια μέσα από τις μορφές, μας επαναφέρει στην κτηνωδία, στη βία του πραγματικού πολλαπλού που δεν πρέπει να υποκρύπτουμε, αλλά να αποδεχόμαστε μέσα στο ασύλληπτό του, του οποίου η επιβεβαίωση είναι η μεταμόρφωση και η γοητεία (Sojcher, 1972:71-75).

Βιβλιογραφία

- Baudrillard, J. - Nouvel, J. (2005). *Τα μοναδικά αντικείμενα-Αρχιτεκτονική και φιλοσοφία*. Μτφρ. Ηλιάδης, Ν. Αθήνα: Futura. (Τίτλος πρωτοτύπου: *Les objets singuliers-Architecture et philosophie*. Paris: Calmann-Lévy 2000)
- Deleuze, G. (2006). *Η Πτύχωση, Ο Λάμπνιτς και το μπαρόκ*. Μτφρ. Ηλιάδης, Ν. Αθήνα: Πλέθρον. (Τίτλος πρωτοτύπου: *Le pli. Leibniz et le baroque*. Paris: Les Éditions de Minuit, 1988)
- Deleuze, G. - Guattari, F. (1980). *Mille Plateaux - Capitalisme et Schizophrénie*. Paris: Les Éditions de Minuit
- Δημητρακάκη, Α. (2013). *Τέχνη και Παγκοσμιοποίηση-Από το μεταμοντέρνο σημείο στη βιοπολιτική αρένα*. Αθήνα: Εστία
- Foucault, M. (1987), *Εξουσία, γνώση και ηθική*, Αθήνα, Ύψιλον
- Heidegger, M. (2008). *Χτίζουμε, Κατοικούμε, Στοχαζόμαστε*. Παράρτημα στο Λέφας, Π. *Αρχιτεκτονική και Κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas*. Αθήνα: Πλέθρον
- Κωτσή, Α. (2015). Από την αντίληψη του σώματος στην αναπαράσταση του χώρου, σε συλλογικό, *Ιωσήφ Στεφάνου: Τιμητικός τόμος*. Σύρος: Ινστιτούτο Σύρου
- Lyotard, J-F. (1988 Μάιος-Ιούλιος). Τι είναι μεταμοντέρνο. Στο περιοδικό «*Λεβιάθαν*». Τ. 2. Αθήνα. σ.σ. 9-19
- Levinas, E. (1989). *Ολότητα και Άπειρο*. Μτφρ. Παπαγιώργης, Κ. Αθήνα: Εξάντας (Τίτλος πρωτοτύπου: *Totalité et infini-Essais sur l'extériorité*. Martinus Nijhoff/La Haye, 1988)
- Μπανάκου-Καραγκούνη, Ν.-Χ. (2002). *Διαστάσεις του ορατού: Η φιλοσοφία της τέχνης στο έργο του Merleau-Ponty*. Αθήνα: Α Γκέλυμπεσης
- Merleau-Ponty, M. (1964). *L'œil et l'esprit*. France: Gallimard, coll. folio essais
- Sojcher, J. (1972). *Nietzsche, La question et le sens*. Paris: Aubier Montaigne
- Virilio, P. (2000). *Η πληροφορική βόμβα*, Θεσσαλονίκη: Νησίδες (τίτλος πρωτοτύπου: *La bombe informatique*, Paris: édition Galilée 1998)
- Ψυχοπαίδης, Κ. (2003). *ΧΕΓΚΕΛ Από τα πρώτα πολιτικά κείμενα στην Φαινομενολογία του Πνεύματος*. Αθήνα: Πόλις

Εικόνες

1. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ec/Roman_architecture.jpg
2. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/90/Maison_Coilliot_1.JPG
3. <https://gr.pinterest.com/pin/495396027739774396/>
4. http://guttae.blogspot.gr/2010/08/steven-holl-kiasma-helsinki-1992-98_17.html
5. <http://www.apollo-magazine.com/house/>
6. <http://www.tate.org.uk/art/artworks/whiteread-untitled-stairs-t07939>
7. <http://www.e-architect.co.uk/berlin/jewish-museum-building>
8. http://www.urbaneus.com/images/architecture/fondation_cartier.jpg
9. <http://www.tschumi.com/media/files/00818.jpg>
10. <http://www.designmena.com/thoughts/zumtobel-lighting-zaha-hadid-exhibition>
11. <http://www.tuvie.com/search/zaha+hadid>
12. http://www.e-architect.co.uk/images/jpgs/scotland/riasconv03_FM_FerryTer.jpg